

С. О. Рудько

ІСТОРІЯ
Центрально-Східної Європи
(кін.ХVІІІ - поч.ХХІ ст.)

Острозь - 2010

ББК 6.3.3(0)5
УДК 94(4)

Рецензенти:

Л.О.Зашкільняк – доктор історичних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Інституту українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України,

В.В.Трофимович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії ім. М.П.Ковальського Національного університету „Острозька академія”.

Рекомендовано до друку Вченою радою
Національного університету „Острозька академія”
Протокол №6 від 29 січня 2009 р.

Рудько С.О. Історія Центрально-Східної Європи (кін.XVIII - поч. XXI ст.): Навчально-методичний посібник з курсу. - Вид. 2-ге, доповнене. – Острог, 2010. – 220 с.

Пропоноване видання створено з метою надання допомоги студентам, які вивчають історію Центрально-Східної Європи. У цьому посібнику висвітлюються події історичного розвитку народів регіону, які відбувалися з кінця XVIII до початку XXI ст. Підручник хронологічно охоплює періоди нової та новітньої історії.

© Рудько С. О., 2010

© Жуков А. В., обкладинка, дизайн, 2010

Курс „Історія Центрально-Східної Європи – 2” покликаний сформувати знання майбутніх спеціалістів-істориків (гуманітарії) про місце і роль народів та країн Центрально-Східної Європи (за сучасною картою – Естонія, Латвія, Литва, Білорусь, Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Румунія, Молдова, Болгарія, Сербія, Чорногорія, Словенія, Хорватія, Македонія, Боснія і Герцеговина, Греція, Албанія) у цивілізаційному розвитку європейського континенту. Означений регіон – Центрально-Східна Європа (далі ЦСЕ) – від найдавнішого часу знаходився на перехресті цивілізаційних впливів між Заходом і Сходом, Північчю і Півднем, протягом всього історичного розвитку зберігав особливі риси суспільно-політичних, релігійно-етнічних, соціально-економічних та культурних відносин, які відбилися на усіх проявах соціального життя і менталітеті його народів.

Метою курсу є набуття студентами систематичних знань з основних проблем історії країн ЦСЕ. Перед студентами ставиться завдання засвоєння історичних подій, відходу від однозначно матеріалістичного чи ідеалістичного їх тлумачення.

Серед головних завдань курсу „Історія Центрально-Східної Європи – 2” є:

- висвітлити становище народів ЦСЕ під імперською владою в кін. XVIII – др.пол. XIX ст.;
- розглянути історію національно-визвольних рухів народів ЦСЕ в другій пол. XIX – на поч. XX ст.;
- проаналізувати становище народів ЦСЕ в період Першої світової війни;
- охарактеризувати головні віхи історії ЦСЕ у період між двома світовими війнами;
- розглянути становище країн ЦСЕ в роки II світової війни;
- охарактеризувати становище держав ЦСЕ в 40 – 80-ті

роки ХХ ст.

- висвітлити становище ЦСЄ на зламі ХХ і ХХІ століть.

Курс “Історія Центрально-Східної Європи – 2” є складовою частиною всесвітньої історії, логічно і тематично пов’язаний з іншими нормативними курсами, зокрема він є логічним продовженням курсу „Історія Центрально-Східної Європи – 1”. Проліковується також його зв’язок з нормативними дисциплінами „Історія країн Західної Європи і Північної Америки” та „Історія країн Азії Африки та Південної Америки”, тому при читанні даного курсу лише частково висвітлюються питання з історії Австрійської імперії та Пруссії, а також історії Туреччини. „Історія Центрально-Східної Європи – 2” розглядає лише ті питання з історії цих держав, які стосуються об’єкту даного курсу, а саме становище народів ЦСЄ. Курс “Історія Центрально-Східної Європи – 2” звертає значну увагу на регіон, у якому відбувався історичний розвиток України і українського народу. З народами цієї частини європейського континенту Україна і українці вступали в прямі контакти і взаємини, зазнавали впливу і самі чинили вплив. Якщо курс “Історія Росії та СРСР” дозволяє з’ясувати східні впливи та їхнє поширення, то “Історія Центрально-Східної Європи – 2” повинен допомогти усвідомити роль західних, північних і південних впливів. Для сучасних і майбутніх фахівців-істориків знання і розуміння історичних процесів у ЦСЄ є необхідним і обов’язковим оскільки показує усю складність цивілізаційного розвитку країн і народів цієї частини Європи, пояснює особливості їхнього сучасного стану.

Хронологічно посібник охоплює події історичного розвитку народів ЦСЄ, які відбувалися у регіоні з кінця ХVІІІ – до початку ХХІ ст., тобто періоди нової та новітньої історії. Хронологічні рамки посібника обумовлені якісними політичними й соціально-економічними змінами, що характеризували даний етап в історії народів цього регіону.

Саме кінець ХVІІІ ст. став важливою віхою в житті народів Центрально-Східної Європи. Після третього поділу Речі Посполитої у 1795 р. Польська держава припинила існування, а її

землі були включені до складу Пруссії, Австрії та Росії. Таким чином, остання незалежна держава ЦСЄ припинила існування. На межі XVII–XVIII ст. усі народи даного регіону опинилися під владою чотирьох імперій: Османської, Австрійської, Російської та Пруської. Навіть Чорногорія, яка фактично наприкінці XVIII ст. виборола свою незалежність, змушена була постійно вести боротьбу за свій суверенітет.

У середині XIX ст., з розвитком національно-визвольних рухів окремі народи ЦСЄ змогли вибороти власну незалежність. Чорногорці, угорці, греки, серби, болгари та румуни не лише вибороли таке право, а й до поч. XX ст. спробували зміцнити свій державний суверенітет. Інші народи ЦСЄ далі продовжували виборювати право на власну державність. На рубежі XIX – XX ст. у даному регіоні відбувається політизація національно-визвольних рухів, та формування політичних організацій діяльність яких згодом перетвориться на один з факторів у визначенні спрямованості внутрішньої та зовнішньої політики вже незалежних країн.

У період Першої світової війни відбувається зміна стратегічних цілей національно-визвольних рухів пригноблених народів: прагнення до широкої автономії змінюється на вимоги утворення незалежних держав. Саме в цей період складаються необхідні чинники для розпаду імперій, під владою яких перебувала більшість народів ЦСЄ. Першою, ще в період Балканських війн втрачає свій вплив на Балканах Османська імперія. Згодом внаслідок поразки у Першій світовій війні розпадається держава Габсбургів, а в результаті революцій Російська та Німецька імперії. Усе це призвело до певного посилення на внутрішній та міжнародній арені національно-визвольних сил народів ЦСЄ. Після закінчення Першої світової війни відбулися радикальні зміни на політичній карті ЦСЄ. Підсумки війни пришвидшили процеси створення національних держав для більшості народів регіону. Окремі народи Австро-угорської імперії так і не домоглися права на державне самовизначення. Унаслідок цього словаки увійшли до складу Чехословацької республіки, а хорвати, словенці, боснійці, македонці опинилися у складі Королівства сербів, хорватів

та словенців.

У міжвоєнний період країни ЦСЄ продемонстрували досить низьку спроможність вирішувати складні економічні, політичні та національні проблеми. У більшості з них було встановлено авторитарні режими, які втягнули ці країни в зону гострих міждержавних конфліктів, що стали приводом для розпалювання Другої світової війни.

У період Другої світової війни у результаті певних політичних орієнтацій більшість народів ЦСЄ стала об'єктом військової експансії з боку країн фашистського блоку й була окупована, а інші – приєдналися до держав-агресорів. В умовах боротьби національно-визвольних сил (очолюваних у ряді країн комуністами) проти фашизму та завдяки перемогам Червоної армії в цьому регіоні Європи (окрім Греції) відбулися радикальні політичні зміни. Присутність радянських військ армії в переважній більшості країн ЦСЄ (окрім Греції), призвела до встановлення у них політичних режимів на чолі з комуністами, які закріпили свою монополію на владу, ініціювали здійснення націоналізації, примусової колективізації та „культурної революції” радянського зразка. Головними ознаками цих режимів стали: культ вождів, нехтування правового порядку, прагнення до контролю над особистістю тощо. Згодом у ряді країн ЦСЄ відбуваються спроби реформування суспільно-політичного устрою, які не мали успіху, та спричинили до подальшого загострення кризових явищ.

Наприкінці 1980-х років у країнах ЦСЄ розпочалися радикальні політичні та економічні перетворення, зміст яких полягав у демонтажі комуністичних режимів. У країнах регіону стали відновлюватися парламентська демократія й ринкові відносини. Визначальною ознакою цього періоду є також розпад федеративних держав Югославії та Чехословаччини.

Особливістю пропонованого посібника є його структурна і тематична побудова, яка підпорядкована поєднанню двох головних засад: з одного боку, дати студентам важливу інформацію про основні віхи та події в історії народів регіону, з другого боку, показати взаємними і взаємовпливи народів на тлі поширення та

сприйняття провідних цивілізаційних ідей та культурних впливів.

Відповідно до обраного принципу впорядкування історичного матеріалу увесь посібник поділено на сім тем, які охоплюють певний період розвитку народів ЦСЄ. Кожна із тем, в свою чергу, поділяється на дрібніші питання, у яких подано короткі народознавчі і країнознавчі нариси, що відбивають специфіку цивілізаційного поступу народів регіону, включають найголовнішу інформацію про ці народи.

Зазначена структура посібника ґрунтується на чіткому підборі та відбиранні фактів, а також історичної інформації, які повинні дати студентам достатні знання про цивілізаційний поступ регіону в цілому і окремих народів та країн зокрема.

ВСТУП	3
НАРОДИ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ПІД ЧУЖОЗЕМНИМ ПАНУВАННЯМ (КІНЕЦЬ XVIII – ДРУГА ПОЛ. XIX СТ.)	8
Становище народів Прибалтики в складі Російської імперії	8
Польське питання і польський національний рух	10
Державна і національна політика в імперії Габсбургів	15
Національне пробудження народів Балкан	19
Дунайські князівства і Трансильванія	31
НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНІ РУХИ НАРОДІВ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ У ДРУГІЙ ПОЛ. XIX – НА ПОЧ. XX СТ.	35
Польський національний рух	35
Прибалтійські та білоруські землі в складі Російської імперії	39
Внутрішній розвиток імперії Габсбургів	42
Національно-визвольні рухи балканських народів	48
Балканські війни	58
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНА ЄВРОПА В ПЕРІОД ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	61
Створення Королівства Сербів, Хорватів та Словенців	61
Македонія під час війни	63
Участь Болгарії у війні	64
Греція в роки війни	65
Албанія в політиці європейських держав	67
Румунія за часів Першої світової війни	68
Утворення Угорської республіки	69

Чеське і словацьке питання в роки війни	70
Утворення Білоруської Радянської Соціалістичної Республіки	71
Народи Прибалтики в роки війни	73
Проголошення незалежності Польщі	76
СТАНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНИХ ДЕРЖАВ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД	80
Білорусь між двома війнами	80
Країни Прибалтики в міжвоєнний період	82
Польська Республіка	87
Становлення Чехословацької Республіки	90
Угорщина в міжвоєнний період	92
Румунія між двома світовими війнами	93
Болгарія в міжвоєнний період	95
Державотворення югослов'ян	97
Греція в міжвоєнний період	100
Встановлення диктатури А.Зогу в Албанії	106
КРАЇНИ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	110
Польща в роки війни	110
Народи Прибалтики в роки війни	114
Білорусь в період війни	116
Словаччина в період Другої світової війни	118
Чеські землі в роки війни	119
Югославія під час війни	121
Албанія в період Другої світової війни	124
Греція в роки війни	126
Угорщина під час війни	128
Румунія в роки війни	129
Болгарія в період Другої світової війни	131
КРАЇНИ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ МІЖ ТОТАЛІТАРИЗМОМ І ДЕМОКРАТІЄЮ (1940 – ПОЧ. 1990 рр.)	134
Республіки Прибалтики у складі СРСР	134
Білорусь у складі СРСР	136

Польська Республіка в 1940-80-х рр.	137
Чехословацька Республіка в роки „народної демократії” та її розпад	140
Комуністична диктатура в Угорщині	143
Румунія після війни та встановлення авторитарного режиму	146
Формування Югославської моделі соціалізму	149
Формування тоталітарного устрою в Болгарії	151
Авторитарний режим в Албанії	154
Греція в др. пол. 1940-х – 1980-х рр.	156
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНА ЄВРОПА НА ШЛЯХУ ДЕМОКРАТИЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ	160
Внутрішня політика і міжнародне становище прибалтійських держав	160
Республіка Білорусь на зламі ХХ і ХХІ століть	162
Республіка Польща	164
Чеська республіка	166
Словацька республіка	168
Політична й економічна трансформація Угорської Республіки	169
Румунська Республіка під час суспільної трансформа- ції	170
Внутрішня політика і міжнародне становище Молдови	172
Республіка Болгарія	174
Греція на сучасному етапі	176
Албанія на зламі ХХ і ХХІ століть	178
Розпад СФРЮ та його наслідки	179
ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА	187
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ ДО ТЕМ	191
КАРТИ	205
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	209

Навчальне видання

кандидат історичних наук
старший викладач кафедри історії
Національного університету «Острозька академія»
Рудько Сергій Олексійович

**ІСТОРІЯ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ
(КІН.ХVІІІ - ПОЧ.ХХІ СТ.)**

Верстка *А. В. Жуков*
Корекція *С. О. Рудько*
Редагування *С. О. Рудько*

Гарнітура Ukrainian Schoolbook
Умовн. друк. арк. 12. Тираж 100 прим.
Фото з обкладинки *А. Жукова*
Карта на обкладинці з сайту www.harmoniaband.com

Видавець СПД Свиначук Р. В.,
Свідоцтво серія РВ №27 від 9.07.2004 р.

пр. Незалежності, 151, м. Острог,
Рівненська обл., 35800, тел. 067 771 28 70.

Щиро дякую за допомогу

професору Леоніду Зашкільняку, професору Володимиру Трофимовичу, Артему Жукову, Людмилі Івановій.

Рудько С.О.

Історія Центрально-Східної Європи (кін.XVIII - поч.XXI ст.):
Навчально-методичний посібник з курсу. - Вид. 2-ге,
доповнене. – Острог, 2010. – 220 с.

ББК 6.3.3(0)5
УДК 94(4)